

*Банат кроз векове, слојеви култура Баната*, coord. Miodrag Matički, Vodoiko Iovici, Вукова задужбина, Београд, 2010, p. 927.

Banatul, teritoriul și leagănul a mai multor naționalități, confesiuni și religii, întotdeauna a fascinat prin geografia, istoria, obiceiurile și tradiția religioasă moștenite și păstrate în sânul fiecărei comunități, într-un cadru politic, social, cultural și religios comun. De aceea istoria Banatului fie a fost scrisă pentru granițele actuale ale Banatului sârbesc sau românesc, fie a fost părintoare în exprimarea adevărului istoric, dar există excepții unde acribia cercetătorului istoric a scos la iveală adevărurile istorice de necontestat.

În anul 2010, în cadrul seriei „Вукова задужбина, синтезе, 3“ (*Moștenirea lui Vuk – sinteze, 3*) un grup de peste treizeci de cercetători consacrați ai spațiului Bănețean au participat la o amplă lucrare științifică, care a văzut lumina tiparului sub numele „Банат кроз векове, слојеви култура Баната“, Београд, 2010 (*Banatul de-a lungul veacurilor*, Belgrad, 2010). Colegiul de redacție alcătuit din academicianul Deian Medacovici, Stevan Bugarski, Dinko Davidov, Jarco Dimici, Vidoiko Iovici, Alexandar Loma, Miodrag Matički, Iovan Pein, Momcilo Spremici și Slavko Veinovici au coordonat, putem spune cu succes, echipa de istorici pentru editarea acestei lucrări ample, ce vizează istoria Banatului în granițele sale istorice, o istorie care însumează mai multe sfere de cercetare: arheologie, istorie medievală, modernă, istorie eclesiastică, istoria literaturii, numismatică, istoria socială în Banat, istoria învățământului în Banat, precum și date despre istoria mișcărilor și vieții sociale.

De aceea, cercetătorii care și-au dat contribuția pentru această lucrare provin din diferite câmpuri ale cercetării, de la istorici, istorici literari, istorici bisericești, lingviști, istorici ai religiilor, etnologi, precum și cunoscători ai vieții culturale și sociale a populației din Banat. Lucrarea de față, alcătuită din 972 de pagini, este împărțită tematic în patru părți distincte.

Prima parte, cea istorică, este contribuția istoricilor Snejana Marin-kovici, cu studiul „Банат у праисторији, антици и током сеобе народа“ (Banatul în preistorie, antichitate și în vremea migrațiilor), Momcilo Spremici - „Породица Јакшић у Банату“ (Familia Iacșici în Banat),

Alexandar Krstici - „Банат у средњем веку” (Banatul în timpul evului mediu), Jelka Regep - „Гроф Ђорђе Бранковић, визионар обновљене српске државе” (Groful George Brancovici, vizionarul reînnoirii statului sârb), Duško M. Kovacevici - „Прилог за историју вршачког владичанства” (Contribuții la istoricul episcopatului de Vârșeț), Pera Nicolici - „Владика Теодор Несторовић” (Vlădica Teodor Nestorovici), Iovan Pein - „Банат под турском окупацијом” (Banatul sub ocupația otomană), Jarko Dimici - „Први аустротурски рат 1716–1718 и ослобођење Баната од турске власти” (Primul război austro-otoman din anul 1716–1718 și eliberarea Banatului de sub turci), Vladan Gavrilovici - „Српски национални програм на Темишварском сабору” (Programa națională sârbă expusă la soborul din Timișoara), Iovan Pein - „Банат у „Великом рату” 1914–1918. године и ослободилачки напор” (Banatul în „Marele război” din anul 1914–1918 și efortul pentru eliberare), Dragoljub R. Jivoinovici - „Банат у преговорима Савезника и Румуније 1914–1916” (Banatul în tratativele Alianților și România din 1914-1916), Drago Njegovan - „Српско-румунски односи и положај Румуна у Српском Банату од присаједињења Војводине Србији до Видовданског устава Краљевине СХС” (Relațiile sârbo-române și situația românilor în Banatul sârbesc de la alipirea Voivodinei la Serbia până la Constituția de la Vidovdan a Regatului SHS (Sârbilor, Croaților-Hrvati și al Slovenilor)).

Lecturarea acestui capitol fascinează prin abundența de date oferite mai ales pentru partea sârbă a Banatului, desigur cu foarte multe incursiuni în spațiul Banatului Românesc dar mai ales cu precădere pentru perioada medievală. Expunerea a mai multor dovezi arheologice de factură slavă sau avară au menirea în această parte a volumului de a pune în evidență prezența unor elemente de obârșie slavă în spațiul bănățean, care însă nu sunt legate printr-un studiu mai amplu asupra secolelor IX–XV, pentru a dovedi continuitatea prezenței elementului slav în Banat. Perioada secolului al XV-lea până la ocuparea Banatului de turci este marcată doar prin istoria familiei nobiliare Iacșici, lăsându-se un gol în ceea ce privește celelalte familii nobiliare sârbe din Banat, dar mai ales asupra istoriei Banatului în acea perioadă. Studiul istoricului Alexandar Crstici vine în completarea acestui vid de date istorice cu o prezentare amănunțită, cu un bogat reper bibliografic, dând tonul celorlalte studii pentru istoria Banatului până la sfârșitul secolului al XVIII–lea. Istoria Banatului în secolul al XIX–lea lipsește cu desăvârșire, lăsând poate locul istoricului relațiilor sârbo-române la începutul secolului al XX–lea în contextul Primului război mondial.

Seriozitatea și exactitatea cu care sunt prezentate datele istorice pentru perioadele enunțate constituie punctul de plecare al fiecărui cercetător în parte. Bibliografia sârbă, maghiară, română, franceză sau germană vin în sprijinul celor amintite, dorindu-se deci alcătuirea unei istorii a sârbilor din Banat, având ca punct de plecare bibliografia naționalităților conlocuitoare. Cu toate acestea, vom observa că în tratarea istoriei Banatului sunt trecute cu vederea aspecte importante, cum ar fi Banatul în secolul al XIX-lea sau istoria ecleziastică a Banatului cu privire la istoria episcopatului sârb de Timișoara. Acest lucru este scuzabil deoarece volumul prezentat este rodul unui simpozion dedicat istoriei Banatului, iar temele tratate nu au putut oferi spațiul necesar prezentării tuturor aspectelor din istoria spațiului bănățean. De aceea vedem interesul mai pregnant pentru istoria episcopiei de Vârșeț, cu conotațiile istorice privind episcopia Caransebeșului sau a relațiilor sârbo-române la începutul secolului al XX-lea.

Partea a doua a volumului este dedicată artei în Banat. Fie că este vorba despre arta bisericească, tendințele barocului în Banat, literatura sârbă din Banat, viața culturală oglindită în teatrele de epocă și dansurile populare sau fenomenele religioase prezente în viața populației din Banat, toate vin să contureze și să însuflească viața datelor istorice, câteodată stereotipe, ale capitolului anterior. Autorii Dinko Davidov - „Зографске иконе Баната Темишварског“ (Icoanele zoografilor în Banatul de Timișoara), Miodrag Iovanovici - „Уметност у Банату у XVIII веку између истока и запада“ (Arta în Banat în secolul al XVIII-lea între răsărit și apus), Branca Kulici - „Банатски дрворезбари у XVIII веку“ (Sculptorii din Banat în secolul al XVIII-lea), Voislav Matici - „Барок у Банату“ (Barocul în Banat), Spasoje Grahovač - „Српска књижевност у Банату у XVIII и XIX веку“ (Literatura sârbă în Banat în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea), Miodrag Matijki - „Српска банатска периодика (1827-1920)“ (Periodica sârbă din Banat (1827-1920)), Draško Regier - „Двадесети век књижевног Банат“ (Al douăzecilea secol al Banatului literar), Alois Uies - „О потзоришном стварању на тлу Банат 1718–1918“ (Despre creația teatrală în spațiul bănățean 1718-1918), Miloš Nemanjici - „Знаменити српски интелектуалци и уметници међу Банаћанима у време културног препорода“ (Intelectuali și artiști de seamă sârbi printre bănățeni în epoca renașterii culturale), Alexandar Loma - „Словенски именски слојеви у Банату; преглед досадашњих налаза и преостала питања“ (Elemente onomastice slave în Banat; trecerea în revistă a cercetărilor actuale și alte întrebări), Nikola F. Pavković - „Слојеви народне религије у Банату“

(Elemente ale religiei populare în Banat), Selena Racocević - „Матрице успостављања друштвених идентитета у традиционалној плесној пракси Срба у Банату током XX века“ (Matrițe de repunere a identității sociale în practica dansului tradițional al sârbilor din Banat în secolul al XX-lea), renumiți pentru studiile lor efectuate și pe teritoriul Banatului român scot în evidență cultura sârbului bănățean cu precădere pentru secolele al XVIII-lea și al XX-lea. Dealtfel, lucrările semnate de profesorii Spasoie Grahovač, Miodrag Iovanović, Voislav Matici sau Miodrag Matićki sunt sinteze ale lucrărilor ample ale distinșilor istorici ai artelor, cununi ale cercetărilor întreprinse în spațiul Banatului românesc. Cu toate acestea, putem concluziona împreună cu Voislav Matici că spațiul bănățean românesc, în opinia cercetătorilor sârbi pentru moștenirea culturală a sârbilor din Banat, încă nu este pe deplin cercetată, ea putând face obiectul unui studiu mai serios dedicat fiecărui domeniu, respectiv literar, arhitectural, lingvistic, religios etc. În acest sens, profesorul Spasoie Grahovač va dedica literaturii sârbe din Banat din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea o lucrare bazată pe rememorarea principalilor piloni ai literaturii sârbe din această perioadă: Dositei Obradović, Giura Iacșici, Iovan Steici și alții, precum și conexiunile acestora ancorate în tradiția culturală europeană a epocii. În această ordine de idei se înscrie și studiul lui Miodrag Matićki despre periodicele sârbilor din Banat, o formă de păstrare și aducere aminte a identității naționale într-un spațiu multietnic, multicultural și multireligios. Alois Uies concluzionează că anii 1718–1918 au fost definatorii pentru întoarcerea Banatului și a Peninsulei Balcanice la sistemul social și cultural european. De aceea, dedică studiul său fenomenului cultural care va lua amploare în Banat – „viața pe scenă” care, după opinia lui, este o variantă a teatrului european creat în Banat și pentru Banat, iar contribuția sârbilor la acest fenomen se va dovedi mai apoi definitorie pentru cultura teatrului la sârbi.

Partea a treia a volumului este dedicată celorlalte naționalități conlocuitoare, minoritare în Banatul sârbesc. Studiile cercetătorilor Laura Spăriosu - „Румуни у Банату“ (Românii în Banat), Branko Bešlin - „Немци у Банату“ (Nemții în Banat), Agnesz Oszer - „Мађарска историографија деветнаестог века о Банату“ (Istoriografia magiară despre Banat în secolul al XIX-lea), Alexei Arsenjev - „Руси у Банату“ (Rușii în Banat), Jan Babiak - „Словаци у Банату“ (Slovacii în Banat), Voislava Radovanović - „Јевреји у Банату“ (Evreii în Banat), Ielena Knejević - „Сликарство националних мањина у Банату (Maђара,

Румуна, Немаца и Словака) од осамнаестог века до двадесетог века“ (Pictura minorităților naționale în Banat (maghiari, români, nemți și slovaci) între secolul al XVIII-lea și secolul XX) contribuie la definitivarea „cărții de vizită” a bănățeanului, prin prezentarea scurtă dar succintă și punctuală a genezei, dezvoltării și a momentelor importante din viața fiecărei naționalități prezente în Banatul sârbesc. Nu de puține ori se vor face conexiuni și cu viața naționalităților în cauză, în spațiul Banatului românesc.

Laura Spăriosu prezintă pe scurt momentele formării populației române din perspectiva istoriografiei române, făcând diferența între bănățeni, ardeleni și olteni, toți membrii ai mării familii de români prezenți în Banatul sârbesc ca minoritate. După o localizare geografică precisă a locurilor de trai sunt amintite alfabetic toate localitățile din Banatul sârbesc unde au trăit și trăiesc români. Biserica, cultura, educația, organizațiile sociale, periodicele, manifestațiile culturale sunt parte din viața acestei etnii, descrise ca făcând parte din poporul român format în câmpiile de la nord de Dunăre, mărginite înspre nord de Carpați. Laura Spăriosu concluzionează că formarea unui element predominant de populație română în părțile Banatului montan sunt extinderea naturală a populației române dinspre răsărit spre apus, în timp ce pentru formarea unui element compact de populație română în nordul și centrul Banatului sunt datorate activității nobililor români.

Istoria etniei nemțești din Banat începe cu colonizările Habsburgice din secolul al XVIII-lea. Chiar dacă bolile secolului XVIII au devenit un adevărat calvar pentru populația nemțească în Banat, elementele rămase ale popoarelor italiene, spaniole sau franceze au contribuit la formarea naționalității „șvabe” din Banat. Branco Beșlin amintește de șvabii bănățeni care, prin aportul cultural și istoric, au reușit să lase o amprentă vie în istoria acestei minorități. Din Banatul românesc este amintit pictorul Ștefan Jäger, născut în comuna Cenei în anul 1877, Adam Muler Gutem Brun, născut la 1852 sau Nicolas Lenau, născut în 1802. Autorul precizează că secolul al XIX-lea a însemnat perioada de aur a șvabilor bănățeni, iar situația politică din timpul Reich-ului avea să pună la grea încercare existența lor în Banat. Cercetarea istoriei Banatului în condițiile impuse de acribia istorică nu se pot întreprinde fără consultarea istoriografiei maghiare despre Banat, este concluzia la care se ajunge citind referatul lui Agnesz Oszer. Autor amintit face referire la informațiile oferite de istoriografia maghiară cu privire la istoria poporului sârb din Banat.

Partea a patra a volumului vine în completarea celor arătate anterior: Zoran Turkan „Прилог за историју Свете горе Банатске“ (Contribuții la istoria Sfântului munte bănățean), Stevan Bugarski „Правни положај Православне српске епархије Темишварске“ (Statutul juridic al Episcopiei ortodoxe sârbe din Timișoara), Grozdanka Goikov „Школство у Банату“ (Școala în Banat), Miodrag Milin „Заједница и школа код банатских Срба у Румунији“ (Comunitatea și școala sârbilor bănățeni din România), Raika Grubici „Пољопривреда Баната до средине ХХ века“ (Agricultura Banatului până la mijlocul secolului al XX-lea) și Dragan Petrovici „Индустријализација Баната“ (Industrializarea Banatului). Istoricul sârb din România Stevan Bugarski, prin datele oferite, aduce completare istoriei ecleziastice bănățene prin amintirea principalelor repere istorice din viața episcopiei sârbe din Timișoara. Problematika care-l preocupă pe Bugarski însă este legată de statutul juridic și ecleziastic al episcopiei ortodoxe sârbe din România, din cele mai tulburi timpuri ale regimului comunist până la recunoașterea ei din partea guvernului României ca episcopie subordonată Patriarhiei Sârbe la 17 decembrie 2008.

Scopul propus al volumului, prefațat pe coperta cărții prin „cocia de la Dupljaia” ca semn al genezei și existenței culturii în Banat, este de a arăta cititorilor interesați geneza, etapele de dezvoltare și situația actuală a întregului istoric bănățean. Prin prisma faptului că lucrarea a apărut la inițiativa istoricilor sârbi, datele despre ținuturile bănățene la vest de granița sârbo-română sunt puține care acordă o perspectivă nouă în cercetarea istorică asupra populației sârbe din Banat. Volumul de față este cu siguranță singurul care, între coperțile sale, prezintă Banatul atât de complex din punct de vedere istoric, ecleziastic și cultural. De aceea, prezintă un punct de plecare în cercetările ulterioare din orice perspectivă ar fi întreprinse.

Această lucrare se înscrie cu succes în spațiul eforturilor depuse, de tot mai intens cercetată în ultima vreme de istoricii sârbi istorie a Banatului, pentru studierea cât mai complexă a istoriei poporului sârb în spațiul bănățean. Putem sublinia importanța acestei lucrări prin materializarea eforturilor depuse nu numai prin investigarea exhaustivă a bibliografiei oferite, dar și prin publicarea într-un ritm alert a mai multor studii destinate Banatului, acestea fiind premergătoare acestui studiu complex. Putem spune că lucrarea se înscrie generic în activitatea de valorificare științifică a informațiilor oferite de istoriografia popoarelor conlocuitoare, printre a-i cărei predecesori îi putem numi pe Alexa Ivici și Iovan Erdeljanovici, renumiții istorici sârbi ai Banatului.

Putem afirma fără îndoială că pentru cercetătorii preocupați de istoria spațiului bănățean, lucrarea de față prezintă continuarea contribuțiilor la istoria Banatului din perspectiva istoricilor sârbi, dar respectând principiul adevărului și al obiectivității fenomenului cercetat. De aceea, din lucrare putem culege date prețioase despre celelalte naționalități conlocuitoare, ceea ce îi conferă volumului un spirit al echității și egalității în fața istoriei a tuturor bănățenilor.

*Zoran Sașa Iașin*